

hatása. De ez még nem jogosítja fel a szerzőt ily »kizárólagos« itéletre. Hogy középiskolát nem végzett olvasó nem törődik a Széchenyi-irodalommal, az természetes, de a Széchenyire vonatkozó irodalom nem is nekik szól. Ha a szerző kiéssé jobban szétnéz ez irodalomban, talált volna abban anyagot az igazi *Naplókból* vett idézetekre is és nem szorult volna »kizárólag« Zichy Antal kivonataira. De mindez nem rontja le e kis könyvnek értékét. Ilyen könnyen forgatható és tanulságos Széchenyi-anthológiának igen üdvös lesz a hatása.

ANGYAL DÁVID.

Voinovich Géza: *Regényírók. (Kultura és Tudomány.)* Budapest, 1921. Franklin-Társulat. 8-r, 209. l.

Azok az írói arcképek, melyeket Voinovich Géza *Regényírók* cím alatt foglalt össze, a *Klasszikus Regénytár* köteteinek szolgáltak bevezetéseül. Bár régi környezetükben teljes mértékben érvényesültek, szerencsés gondolat volt összegyűjtésük. A becses gyűjtemény ugyanis nemcsak a modern regényirodalom történetének néhány fontos fejezetét foglalja magában, hanem egyúttal jellemzően tükrözi vissza az írói arcképek rajzolójának finom vonalú egyéniségét is.

Az angol regény fejlődésének merész ívét mutatja Scott Walter, Bulwer, Thackeray regényíró-művészetének rajza. A német irodalmi törekvések mozgalmaiba engednek bepillantást a Keller Gottfriedről s Meyer Konrád Ferdinándról szóló fejezetek, míg Björnson költészete a norvég elbeszélő irodalom képviselője a kötetben. Legmélyebre hatol a kötet szerzője az orosz regényirodalom tanulmányozásában. Fokozódó érdeklődéssel kíséri itt nyomon az orosz nemzet lelkének költői nyilatkozását, mely évszázadokon át némán vívódott s hasztalan keresett költői formát benső küzdelmeinek kifejezéséhez. A küzködő ember szeretet hőseiként s a valószínű ábrázolás művészeiként állanak előttünk: Gogoly, Lermontov, Goncsarov, Turgenyev, Tolsztoj és Dosztojevskij. Az a szomorúság, mely Gogoly költői alkotásait hatja át, a démoni eszmék, melyek Lermontov szellemét izgatják, a nyomasztó életközöny, melyet Goncsarov magyaráz, a lágy és mély értelmű melancholia, mely Turgenyev regényein vonul végig, szinte szemünk előtt bontakoznak ki az orosz föld végtelen pusztáiból s az orosz társadalom életének nagy ellentmondásából, hogy Tolsztoj szenvedélyes vezeclésében s Dosztojevskij művészi realizmusában éri el a fejlődésnek megdőböntő fokát.

Az irodalomtörténeti kérdések mellett különösen érdekelte Voinovich Gézát feladatának művészi része, a költői egyéniségek rajza. Sohasem elégedett meg hőseinek külső élettörténetével, inkább akart belső világukban tájékozódni. Néha, mint a természettudós, aprólékos szövettani tanulmányokba mélyed s a legeltűnőbb lélektani mozzanatok elemeiben fedezi fel a jellem tulajdonképeni mozgató erőit. Mindazáltal elemzésében mértéket tart, s mielőtt a részletekben célt tévesztene, a környezet viszonyait kutatja át, hogy ott keressen magyarázatot

a léleknek felöltő elhajlásaira. Ily lélekrajzolókat inkább vonz Scott Walter, mint Björnson; Thackeray inkább, mint Scott Walter. A mélység kutatóját mégis szinte ellenállhatatlanul ragadják az emberi élet rejtelméi az orosz regényköltészet felé. Itt is főképp a szövevényes ingerli, s bár megérti Turgenyevnek egyensúlyozott lelki világát, rajzoló művészetének legkedveltebb tárgyai: Tolsztoj és Dosztojevszkij.

Tolsztoj írói egyéniségének rajzán a lelki válságokra esik a legtöbb fény sugar. Voinovich mindegyiknek mélyén látja a kereszténység eszméit, de távol van tőle a megindult hívőnek rajongása. Másfelől azonban, ha észre veszi is az ellentmondásokat az író elvei és életmódja között, nem kételkedik a vezeklés őszinteségében s nem leli kedvét a hamis próféta leleplezgetésében. Egyaránt kritikával fogadja a csodálók lelkesedését s az ócsárlók gúnyját. Az ellentétes ítéletek közt, melyek Tolsztojról elterjedtek, biztosan állapítja meg, hogy ma nincsen a földön ily világraszóló író, s talán hozzáfűzhető ember sincs, a ki benn annyi szeretet s oly erős meggyőződés élne, s ki oly lankadatlanul kutatná az élet célját.

A finom elemzés számára szinte önként kínálkozott Dosztojevszkij költői egyénisége. Itt minden belülről tör elő; míg azonban Tolsztoj belső mozgalmából apostoli célok s társadalmi reformeszmék váltak ki, addig Dosztojevszkij lelki harcrai nagyszerű regénytervekké alakultak át. Voinovich egyik adatot a másik után hozza fel tanubizonyságul, majd bensőséges levélrészeket s bizalmas naplójegyzeteket, majd elejtett nyilatkozatokat használ fel, hogy e lelki folyamatot minél inkább megvilágítsa. Így rajzolódik le előttünk a szenvedésektől megneemesült jellem, melynek fővonásai: az emberszeretet, a magába való elmélyedés s a vallásos áhitat. Így áll előttünk az a reális, mégis átszellemült költészet, mely a börtön emlékeit megszépíti s a szenvedésnek megváltó erejét hirdeti. Így mutatkozik be Dosztojevszkij, a legoroszbabb író, ki az orosz népről az orosz népnek szól, s ki egyúttal az emberi léleknek legmélyebbre ható bűvárja a világirodalomban.

A ki ily tárgyiassággal tekint az emberi élet valójába, az esztetikai ítéleteiben is felülemelkedik a pártok küzdelmein. Valóban Voinovich minden irodalmi értéket elismer, akár a romantika, akár a realizmus hozza létre. Másrészt azonban lépten-nyomon érezteti velünk, hogy határozott eszmények vezetik ítélkezésében. Leginkább kihívja ellenérzését a lármás üresség. Szemében gyanus a népszerűség is, bár a divat hóbortját és léhaságát élesen elkülöníti attól a hódolattól, mely a lángelmét diadalútján fogadja. Nagyrabecsüli az erkölcsi felfogás tisztaságát a nélkül, hogy ne osztoznék a részvétben, melyet a keresztény szeretet a vezeklő bűnös iránt érez. Tudja méltányolni a költészetben az ügyességet s gyakorlatiasságot is, de igazi eszményképe az a költő, ki gyöngéd érzelmeivel s merész képzeletével az élet rejtélyeit kutatja, s ki világnézetét a költészet eszközeivel hozza napvilágra. Voinovich modern regényíróinak írói arcképéből teljesen hiányzik Brandes György elfogultsága, ki a tizenkilencedik század főbb irodalmi áramlatait első sorban a szabadelvűség szempontjából bírálta meg.

A *Regényírók* című kötetet azonban nemcsak az elemzés biztonsága, nemcsak az emelkedett gondolkodás s elfogulatlan ítélkezés tűnteti ki, hanem egyúttal a fejlett író-művészet is. A kötet nagy munkának, sok elmélyedésnek eredménye, de sehol sincs benne nyoma a nehézségnek vagy a bántó erőfitogtatásnak. Voinovich tudja, hol kell az írónak önmagát korlátoznia, mint kell a bonyolultat egyszerűsíteni, s hogyan kell kevés szóval sokat kifejeznie. E tekintetben rendkívül előnyére van élénk képzelete s mozgékony szellemessége, mely egy-egy elmés ötlettel vagy találó képpel sokszor hosszadalmas fejtegetéseket tesz feleslegessé. Írói arcképei irodalmunknak legkevésbébbé művelt ágát, a művészi tanulmányok sorát gazdagítják.

Ma, mikor irodalmunk az ellentétes nézetek zajától visszhangzik, jókor jelent meg Voinovich Géza kötete; egyrészt szélesíti látókörünket, másrészt a nemesebb ízlés fegyvereivel harcol az irodalmi önkény uralma s a napi divat szeszélye ellen. A becses tanulmánygyűjtemény egyúttal felhívja figyelmünket a világirodalom jelentőségére, melynek tanulságai leginkább vezethetik megtépett irodalmunkat egy szebb kor küszöbéhez. A modern regényirodalomnak magas-szemponútú kritikája azonban itt is hirdeti, hogy a világirodalom nem az utánozóknak, hanem az igazán küzdő egyéniségeknek tárja fel teljes valóját.

PAPP FERENCZ.

Benedek Marczel: A modern világirodalom. 1800—1920. Budapest, Franklin, 1920. K. 8-r., 328 l. Ára 80 K.

Ez a könyv jó vagy rossz, de leginkább *egyéni*. Írójának magagon-dolta alapeszméjén és magaalkotta esztétikájával alakult ki és épült meg. Úgy nézem, hogy egyes művek és egész irodalmi áramlatok megítéléséhez három kritériuma van. Az egyik a *l'art pour l'art* ilyenforma elve: minden költői alkotás önmagáért van és csak tiszta *művészi* szempontból élvezhető vagy élvezhetetlen. De minden munka irodalmi áramlatok öntudatos vagy öntudatlan kifejezése is. A kifejezés, a forma változik és a *formáért való harcz* az irodalom élete. A haladó kor a kiforrott és magukat túlélő formákat lerombolja és új kifejezési formákat keres. A formának ilyen rombolása és építése a XIX. század irodalmi élete is; ez rombolás dolgában átvette a művészileg tehetetlen XVIII. század munkáját: folytatta a klasszikus formaművészet lerombolását és megépítette a szubjektív világnézetű *romantikus* irányt.

A tiszta művészi kritérium tiszteletreméltó, ideális, magas álláspont, de csak akkor válnék be, ha minden költő is ezt érezné az alkotás perceiben. (Ezt bizonyítja a könyvnek Adyról szóló fejtegetése is.) A valóságban azonban a költői műveknek van egyéb alkatrészüik is, és ezek nélkül nem is volna meg az — olyan a milyen — egészük, költői jellemük. Ez a kritérium tehát egyrészt költői műveknek, másrészt — és inkább — kritikai szempontoknak a kirekesztése. A második az irodalmi fejlődés problémáját akarja megoldani, de akarata ellenére is problémákat vet föl. A megoldáshoz kivált pontos fogalmak kellenének.